

Egemen Çağrı MIZRAK. Bozkır Kavimleri, M.Ö. VII. Yüzyıldan M.S. VI. Yüzyılın Ortalarına Kadar Batı Türkistan ve Kuzey Hindistan'daki Bozkırlılar, Ötüken Yayınları, İstanbul, 2017, ss. 316, ISBN: 978-6-051-55589-8

Salih DEMİRBİLEK

Ondokuz Mayıs University (Samsun/Turkey)
E-mail: salihd@omu.edu.tr

Bozkır/göçebe kültürünü benimsemiş kavimlerin, başta Çin olmak üzere pek çok kavmi uzun yıllar itaatleri altında tutmayı nasıl başardıkları tarih boyunca sorgulanmış konulardan birisidir. Kaldı ki bu kültür sadece İç Asya'da değil, birbirini tetikleyen göç dalgalarıyla Hindistan, İran, Anadolu yollarıyla Avrupa ortalarına kadar yayılmıştır. Bu yüzden olsa gerek bu kültürün ilk görüldüğü kavimler ve coğrafyalar daha başlangıcından itibaren tarihî kroniklere ve raporlara ilgi çekmeye başlamıştır. Ancak, ilk bilgilerin kopuk ve yetersiz oluşunun yanı sıra ilk göçebelerin farklı adlarla farklı coğrafyalarda kaydedilmiş olmaları gibi sorunlar sebebiyle günümüzde bu kavimler hakkında sağlıklı bilgilere sahip olmamızı engellemektedir.

Tarih boyunca bozkırlılardan bahseden başta Çin yıllıkları olmak üzere tarihî kaynaklar, farklı rivayetler altında bu kavimleri farklı etnik gruplara dâhil

etmişlerdir. Günümüzde de yapılan aslında farklı değildir. Bu konuda ilk bilimsel çalışmalara girişenler yine Avrupalılar olmuştur. Dolayısıyla ilk yayınlarda yapılagelen bilgilendirme, aktarmalarla kabul edilmiş bilgi olarak sonraki çalışmalara yansıtılmıştır. Bu bağlamda örneğin bozkır kavimlerin etnik yapılarının genellikle İranî ya da Mongoloid ırk olduğu bilgisi genellikle kabul görmüştür.

Türkiye’de bozkır kavimleri ile ilgili çalışmalar daha geç başladığından olsa gerek bu konuda da Türk tarih tezi yenidir. Ancak, son zamanlarda Eski çağ Türk tarihi çalışmalarının sayıca ve keyfiyetçe daha da artması sonucu, Türk tarih tezi bilimsel zeminde daha güçlü kendini göstermektedir. Bunun son örneği de MIZRAK’ın eseridir.

MIZRAK, eserinde Türkistan ve Kuzey Hindistan coğrafyasındaki bozkır kavimlerini tanıtmakta ve özellikle bu kavimlerin iddia edildiği gibi köken olarak sadece Indo-Europid ya da Mongoloid kökenli olamayacağı; bu kavimlerin Altaylı, özellikle Türk kökenli olabileceğine yönelik kanıtlar sunmaktadır. Bu kanıtlar tarihî kaynaklarda geçen etnik rivayetler, Altay kavimleri ile örtüşen kültürel özellikler ve antropolojinin sağladığı genetik verilerdir. Bu kanıtlarla söz konusu coğrafyadaki kavimlerin İç Asya’daki bozkırlarla güçlü bağlantılarını korudukları ve Altaylı özellikle Türk menşeli olmalarının daha muhtemel olması gerektiği ortaya konulmaktadır.

MIZRAK’ın eseri altı bölümden oluşmaktadır:

I. Bölüm: Giriş (s. 14-17)

II. Bölüm: İlk Yurtlar, Ezelî Düşmanlar: Hun-Yüeh-Chih Çatışması ve Tetiklenen Zincirleme Göç Dalgası (s. 19-88)

III. Bölüm: Hunların Ataları ve Tarihsel Kökenleri (s. 89-114)

IV. Bölüm: MS. IV-VI. Yüzyıllar Arasında Doğu İran, Baktriya/Toharistan ve Kuzey Hindistan’da Zuhur Eden Bozkır Kavimleri (s. 115-188)

V. Bölüm: Fizikî Antropolojik Veriler Işığında Eski Çin’in Kuzey-Kuzeybatı Sınırlarındaki “Sarışın-Kızıl” Sekenelerin Menşei (s. 189-242)

VI. Bölüm: Konumuzla Bağlantılı Geçmiş ve Günümüz Kavimlerin Genetik Analizleri Üzerine (s. 243-307).

Eser, *Sonuç* (s. 273-288) ve *Kaynakça* (s. 289-307) bölümlerinin yanı sıra *İsimler ve Kavim Adları* ile *Yer Adları*'ndan oluşan iki ayrı *Dizin* (s. 308-316) ile sona ermektedir.

Bu bölümlerde başlıca işlenmiş başlıca konular şunlardır:

I. Bölüm: Giriş (s. 14-17) kısmında, İç Asya'da bozkır kavimlerinin Çin ya da kendi aralarındaki hâkimiyet mücadelesi sonucunda tetiklenen göç dalgasıyla birlikte bozkır kültürünün Batı Türkistan ve Hindistan'ın kuzeyine kadar yayılmasına ve bu yeni coğrafyanın ilk bozkır kavimleri olan Saka, Yüeh-chih, Chionit/Hionit ve Ak Hunların ilk bilimsel yayınlarda genellikle Indo-Europid ya da Mongoloid kökene dayandırıldığına işaret etmektedir. Bu bölümde, bu geniş coğrafyanın kısa sürede nasıl Türkleştirildiği sorusunun ise gözden kaçırıldığına değindikten sonra söz konusu kavimlerin etnik yapılarının tekrar sorgulanması gerektiğine değinilir. Bölümün sonundaki şu cümle eserin yazılma sebebini de vermektedir:

“Kaynaklardaki soy-şecerelerini, sosyo kültürel yapılarını, fizikî-antropolojik özellikleri ve günümüz milletleriyle genetik akrabalıkları bağlamında bir araya getirerek muhtelif tespitler yapmaya çalışacağız”.

II. Bölüm: İlk Yurtlar, Ezelî Düşmanlar: Hun-Yüeh-Chih Çatışması ve Tetiklenen Zincirleme Göç Dalgası (s. 19-88) adını taşımaktadır. Bu bölümde ağırlıklı olarak Türkiye'de daha az işlenmiş bozkır kavimlerinden Yüeh-Chihler konu edinmiştir. Onların Hun ve Usunlarla mücadeleleri, Baktriya (Toharistan) bölgesine göç edip yerleşmeleri ve nihayetinde ardılları olan Kuşanların yükselişi ve düşüşü yine belgeler ışığında ele alınmaktadır. Bu bölümde Yüeh-Chihlerin göçe zorladıkları Saka boylarının göç hareketleri ve bu kavimlerin etnik yapısı ile ilgili tartışmalara değinilmektedir.

III. Bölüm: Hunların Ataları ve Tarihsel Kökenleri (s. 89-114) bölümünde Shang ve Chou Hanedanları zamanlarında komşuları olan bozkır kavimleri olan Kuei-fanglar, Hsien-yünler, Junglar ve Tilerin Hunlarla olan tarihî (soy) bağlantıları üzerinde durulmuştur. Bu bölümde ayrıca Hun şeceresi ve devlet teşkilatı yer almaktadır. Yukarıdaki bozkır kavimleriyle Hunlar arasında ortak kültürel noktaları tespit edilmektedir.

IV. Bölüm: MS. IV-VI. Yüzyıllar Arasında Doğu İnan, Baktriya/Toharistan ve Kuzey Hindistan'da Zuhur eden Bozkır Kavimleri (s. 115-188) adını taşımaktadır. Bu bölüm ağırlıklı olarak Ak Hunlara (Eftalit) ayrılmış olmakla birlikte; Chionitler, Kidaritlerin Hunlarla ve Sakaların, Massagetlerin ve Kermichonların ise Köktürklerle akrabalık ilişkileri üzerinde durulmaktadır.

V. Bölüm: Fizik Antropolojik Veriler Işığında Eski Çin'in Kuzey-Kuzeybatı Sınırlarındaki "Sarışın-Kızıl" Sekenelerin Menşei (s. 189-242) bölümünde Avrasyalı bozkır kavimlerinin dış görünüşleri ile ilgili tarihî kayıtlarla antropolojik verilerdeki bilgiler sunulmaktadır. Bu bölümde ayrıca "Turanî/Turanid/Turanoid Tip" ve "Günümüz Kavimlerinin Sefalik Endeks Ölçümlerine Dair Bazı Çalışmalar" başlıklı iki kısma yer verilmiştir.

VI. Bölüm: "Konumuzla Bağlantılı Geçmiş ve Günümüz Kavimlerin Genetik Analizleri Üzerine (s. 243-307)" adını taşımaktadır. Bu bölümde de soy-genetik araştırmaları ve bu araştırmaların ışığında MÖ. VII. yüzyıldan MS. VI. yüzyılın ortalarına kadar Batı Türkistan ve Kuzey Hindistan'da adı geçen bozkır kavimlerinin ve günümüz milletlerin genetik akrabalığı işlenmiştir.

Eserin, bozkır kavimleri hakkındaki bilgilerimizi derinleştirmesinde katkı yaptığı şüphesizdir. Eserde pek çok bozkır kavmi tanıtılmaktadır ki bu kavimler hakkında yeri geldikçe tarihî ve çağdaş kaynakların tanıklığına başvurulmuştur. Şüphesiz bu yorumlar eseri daha da zenginleştirmektedir.

Bu kavimleri tanımanın yanı sıra tarih boyunca bize hiç de yabancı gelmeyen Batı Türkistan ve Kuzey Hindistan coğrafyalarını, bu coğrafyalardaki ilk bozkır kavimlerinin (MÖ. VII-MS. VI yüzyıllar) tarihî ve kültürel seyrini de izleyebiliyoruz. Söz konusu coğrafyada kurulmuş bozkır kültürünün Turanî olabileceğini hesaba katmadan sadece kaynağını Europid ya da Mongoloid olarak görmenin haksızlığı da eseri okuyunca daha da pekişiyor. Dolayısıyla eser bu yönüyle bozkır kültürüne yönelik bir Türk tarih tezinin sistemleşmesi ve güçlenmesine katkı sağlamaktadır.

Sonuç olarak eserin gerek bozkır kültürüne gerek bu kültürün dayandığı etnik temel tartışmalarına sunduğu katkılardan dolayı yazarını tebrik ediyor, kendisinden yeni çalışmalarını beklediğimizi ifade edelim.